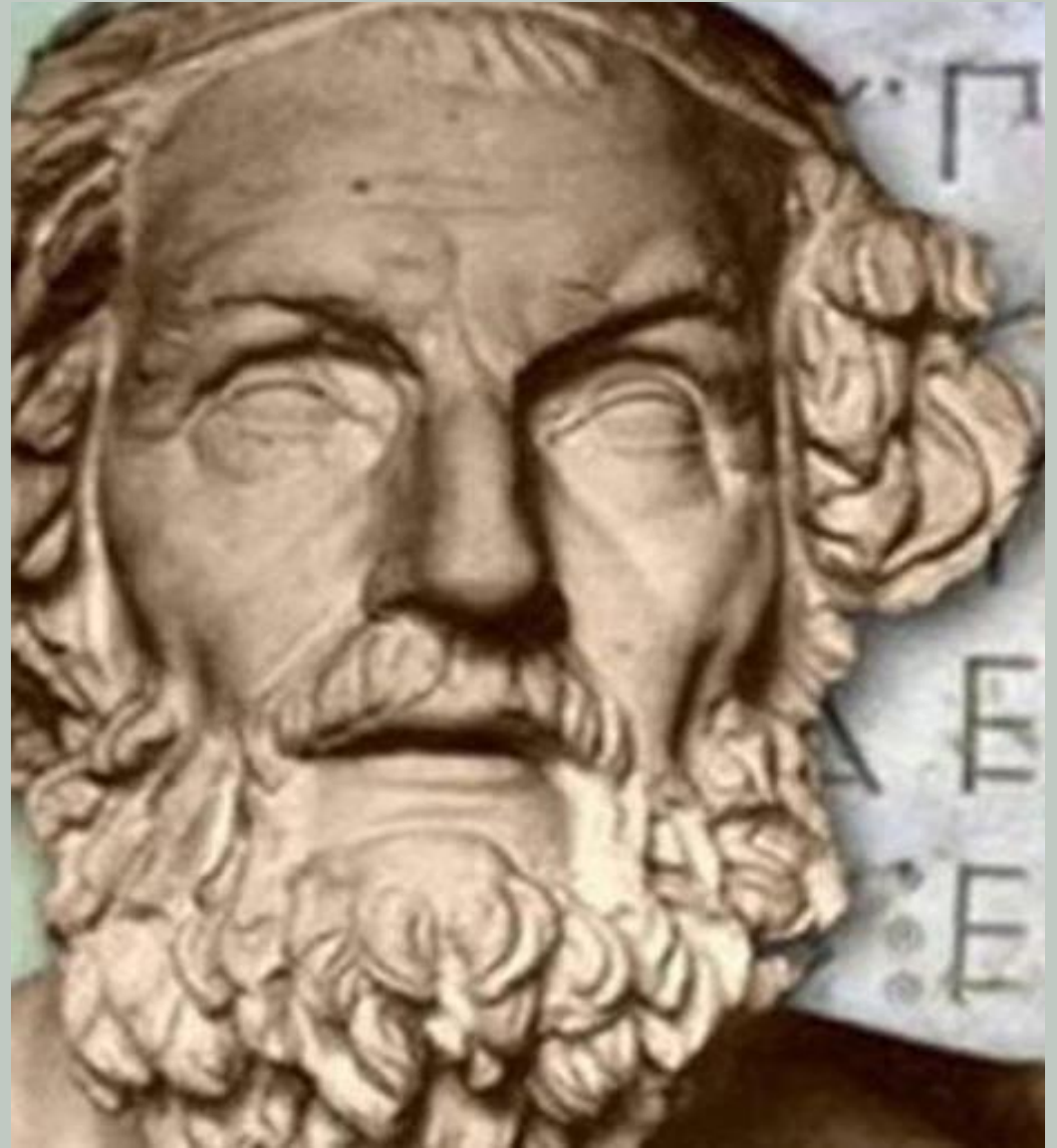

Αρχαία

Ομήρου Οδύσσεια

Χαρά Κοκκόλη, Φιλολόγος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τι σημαίνει «έπος» και ποια είναι τα είδη του ;

Έπος γενικά σημαίνει «λόγος/διήγηση». Ειδικότερα, όμως, στον χώρο της αρχαίας ελληνικής γραμματείας «έπος» σημαίνει αφηγηματικό (=μεγάλο σε έκταση) ποίημα. Με βάση το περιεχόμενό του διακρίνουμε τρία είδη έπους: α) το μυθολογικό, β) το διδακτικό, και γ) το ηρωικό.

2. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του ηρωικού έπους ;

Το ηρωικό έπος: α) αφηγείται κατορθώματα ηρώων (βασιλιάδων-πολεμιστών) και θεών, β) παρουσιάζει γεγονότα του παρελθόντος με τη μορφή μύθου, και γ) εκφράζει την κοινωνία της εποχής του, όχι τις απόψεις του ποιητή. Στα ηρωικά έπη ανήκουν και αυτά του Ομήρου, δηλαδή η Ιλιάδα και η Οδύσσεια.

3. Τι είναι οι επικοί κύκλοι ή «Κύκλια Έπη» ;

Επικοί κύκλοι ή «Κύκλια Έπη» ονομάζονται ομάδες επών με κοινό θέμα. Υπήρχε π.χ. ο Αργοναυτικός (ποιήματα με θέμα την αργοναυτική εκστρατεία), ο Θηβαϊκός, ο Τρωικός και άλλοι. Τα «Κύκλια Έπη» αρχίζουν με την κοσμογονία και τελειώνουν με τον θάνατο του Οδυσσέα, αφηγούνται δηλαδή το σύνολο της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας σε χρονολογική σειρά.

4. Τι είναι ο Τρωικός κύκλος ;

Ο Τρωικός κύκλος είναι ομάδα επών με κοινό θέμα τον Τρωικό Πόλεμο (Κύπρια έπη, Ιλιάς, Αιθιοπής, Μικρά Ιλιάς, Ιλίου Πέρσις, Νόστοι, Οδύσσεια, Τηλεγόνη). Χρονολογικά είναι ο τελευταίος από όλους τους υπόλοιπους. Από όλα τα «Κύκλια Έπη» σώζονται ολόκληρα μόνο τα ομηρικά ποιήματα, η Ιλιάδα και η Οδύσσεια.

5. Τα ομηρικά έπη: ο χρόνος και ο τόπος της δημιουργίας τους και η σχέση τους με την Ιστορία.

Η Ιλιάδα και η Οδύσσεια εξιστορούν γεγονότα που έγιναν πιθανότατα προς το τέλος της Μυκηναϊκής Εποχής, κατά την διάρκεια του Τρωικού πολέμου και ύστερα από αυτόν (~1200 π.Χ.). Δημιουργήθηκαν, όμως, πολύ αργότερα, κατά το τέλος της Γεωμετρικής Εποχής (πιθανότατα μεταξύ 750-700 π.Χ.). Τόπος δημιουργίας των ομηρικών επών αλλά και γενικά της επικής ποίησης θεωρείται η δυτική Μικρά Ασία, πιο συγκεκριμένα οι ελληνικές αποικίες (κυρίως των Ιώνων). Οι Έλληνες άποικοι νοσταλγούσαν την πατρίδα τους και γι' αυτό τραγουδούσαν κατορθώματα παλαιότερων ηρώων του ελλαδικού χώρου. Λόγω, όμως, της χρονικής απόστασης από τα γεγονότα που εξιστορούσαν και της απώλειας πολλών πληροφοριών, συμπλήρωναν και εμπλούτιζαν τα έπη με θρύλους και ιστορίες της Γεωμετρικής εποχής για περιπέτειες ναυτικών και ξενιτεμένων. Συνεπώς, τα ομηρικά έπη μιλούν για γεγονότα της Μυκηναϊκής εποχής, αλλά προβάλλουν σε μεγάλο βαθμό και την εποχή της δημιουργίας τους (την Γεωμετρική). Υπάρχει δηλαδή μία «μείξη» στοιχείων από διαφορετικές εποχές, αλλά και πολλά στοιχεία φαντασίας. Άρα τα ομηρικά έπη δεν μπορούν να θεωρηθούν ως απόλυτα ακριβής ιστορική πηγή.

6. Τι ήταν οι αοιδοί;

Οι αοιδοί (=τραγουδιστές) ήταν οι πρώτοι και παλαιότεροι επικοί ποιητές. Έζησαν και έδρασαν κατά την Μυκηναϊκή κυρίως εποχή (1600-1100 π.Χ.). Τραγουδούσαν τα επικά τους ποιήματα με συνοδεία κιθάρας/ φόρμιγγας σε ανάκτορα ή σε γιορτές. Κάθε ανάκτορο είχε τον δικό του αοιδό. Δεν γράφουν τα έπη, αλλά τα συνθέτουν προφορικά αυτοσχεδιάζοντας επιτόπου και χρησιμοποιώντας υλικό από παλαιότερα έπη, το οποίο έχουν απομνημονεύσει. Την τέχνη του αοιδού την διδάσκονταν από τους παλαιότερους επικούς ποιητές, μαθαίνοντας από αυτούς θρύλους και ιστορίες για ήρωες και θεούς, αλλά και τυποποιημένες σκηνές, εικόνες, φράσεις ή και λέξεις. Έτσι, είχαν στην μνήμη τους ένα έτοιμο υλικό, που τους βοηθούσε στον αυτοσχεδιασμό. Οι αοιδοί παρουσιάζαν ως προστάτιδά τους μία από τις 9 Μούσες, την Καλλιόπη, και ζητούσαν την βοήθειά της κατά την προφορική σύνθεση των επών τους.

---

7. Τι ήταν οι ραψωδοί ;

Οι ραψωδοί διαδέχτηκαν χρονικά και λογοτεχνικά τους αοιδούς. Έδρασαν κυρίως κατά την Γεωμετρική Εποχή (1100-700 π.Χ.). Δεν αυτοσχεδίαζαν δικά τους επικά ποιήματα, αλλά συνέραπταν (=ένωναν) και απάγγελαν παλαιότερα έπη, πιθανότατα των αοιδών, τα οποία απομνημόνευαν. Κατά την απαγγελία των επών κρατούσαν ένα ραβδί (σκηπτρον), σύμβολο κύρους και θεϊκής έμπνευσης. Δεν ζουσαν σε ανάκτορα, όπως οι αοιδοί, αλλά ταξίδευαν σε διάφορους τόπους για να απαγγείλουν σε γιορτές και ραψωδικούς αγώνες. Ήταν, επίσης, οργανωμένοι σε επαγγελματικά σωματεία, ώστε να προστατεύουν την τέχνη τους και να ξεχωρίζουν από άλλους ποιητές.

8. Τι γνωρίζουμε για τον Όμηρο;

Ο Όμηρος πιθανότατα ταξίδευε για να απαγγείλει τα ποιήματά του. Ίσως να ήταν ο πρώτος ραψωδός, ο πρώτος δηλαδή που κράτησε το ραβδί κατά την απαγγελία. Έζησε μάλλον στο δεύτερο μισό του 8ου αιώνα π.Χ. στην περιοχή της Ιωνίας, στην δυτική Μ. Ασία. Πιθανότατα καταγόταν από την Σμύρνη ή από την Χίο. Λέγεται ότι ήταν τυφλός, αλλά αυτό είναι περισσότερο θρύλος παρά αλήθεια. Είναι ο ποιητής των δύο σημαντικότερων ηρωικών επών, της Ιλιάδας και της Οδύσσειας (με αυτή την σειρά τα δημιούργησε).

9. Πώς αποδεικνύεται η αξία των ομηρικών επών;

Η αξία των ομηρικών επών αποδεικνύεται από τα εξής γεγονότα:

- α) διασώθηκαν ολόκληρα σε αντίθεση με όλα τα άλλα «Κύκλια Έπη»,
- β) ψυχαγωγούσαν και δίδασκαν τους αρχαίους Έλληνες για αιώνες,
- γ) αποτελούσαν το βασικό μάθημα για όλους τους τομείς της ζωής, και
- δ) επηρέασαν έντονα την κατοπινή λογοτεχνία και όλες τις τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, κινηματογράφο, θέατρο κ.ά.).

---

10. Πότε και πού καταγράφηκαν τα ομηρικά έπη και γιατί;

Η πρώτη επίσημη καταγραφή των ομηρικών επών έγινε στην Αθήνα τον 6ο αι. π.Χ. από τον τύραννο Πεισίστρατο ή από τον γιο του, Ίππαρχο. Αυτό χρειάστηκε να γίνει, ώστε να πάρουν οριστική μορφή και να προστατευτούν από τις παρεμβάσεις των ραψωδών στο αυθεντικό κείμενο του Ομήρου.

11. Ποια είναι η διαίρεση του κειμένου των ομηρικών επών;

Επειδή τα ομηρικά έπη έχουν πολλούς στίχους (η Οδύσσεια αποτελείται από 12.110 στίχους, ενώ η Ιλιάδα από 15.693), ήδη από την αρχαιότητα έχουν χωριστεί και τα δύο σε 24 μέρη-κεφάλαια που ονομάζονται ραψωδίες. Οι ραψωδίες της Οδύσσειας δηλώνονται με τα πεζά (=μικρά) γράμματα του αλφαβήτου. Αντίθετα, οι ραψωδίες της Ιλιάδας δηλώνονται με τα κεφαλαία γράμματα.

12. Ποια είναι τα θέματα και ο γενικός χαρακτήρας της Οδύσσειας;

Το κεντρικό θέμα της Οδύσσειας είναι η περιπετειώδης επιστροφή (ο νόστος) του βασιλιά της Ιθάκης, Οδυσσέα, ύστερα από απουσία 20 χρόνων στην πατρίδα του μαζί με τους συντρόφους του και η ανάκτηση της θέσης του στο βασίλειό του. Συμπληρωματικό θέμα είναι η αναζήτησή του από τη γυναίκα του, Πηνελόπη, και κυρίως από τον γιό του, Τηλέμαχο. Τα γεγονότα της αφήγησης της Οδύσσειας διαρκούν 41 ημέρες (τα γεγονότα της Ιλιάδας διαρκούν 51 ημέρες). Γενικά η Οδύσεια μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα μεταπολεμικό έπος, που καταγράφει τις συνέπειες του Τρωικού πολέμου και τις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές της Γεωμετρικής εποχής (π.χ. αποδυνάμωση του θεσμού του βασιλιά). Η μεγάλη διαφορά, λοιπόν, της Οδύσσειας από την Ιλιάδα είναι ότι ο ηρωισμός που προβάλλει αφορά όχι τόσο πολεμικά κατορθώματα όσο τον αγώνα για επιβίωση και επιστροφή στην πατρίδα.

13. Πώς παρουσιάζει ο Όμηρος τα γεγονότα στην Οδύσεια;

Ο Όμηρος δεν αφηγείται τα γεγονότα της επιστροφής του Οδυσσέα στην Ιθάκη με την χρονολογική («κανονική») σειρά, δηλαδή δεν ξεκινά την αφήγησή του από την στιγμή που ο Οδυσσέας αναχωρεί από την Τροία με τα καράβια του. Επιλέγει, αντίθετα, να ξεκινήσει την αφήγηση από ένα κρίσιμο σημείο της ιστορίας του Οδυσσέα, προς το τέλος των περιπετειών του (πιο συγκεκριμένα, όταν βρίσκεται ήδη 19 χρόνια μακριά από την Ιθάκη εγκλωβισμένος στο νησί της Καλυψώς και αποφασίζουν οι θεοί να τον βοηθήσουν). Τα γεγονότα που προηγούνται βρίσκει την ευκαιρία να τα παρουσιάσει αργότερα μέσα στην Οδύσεια, κάνοντας αναδρομική αφήγηση στο παρελθόν. Η τεχνική αυτή έχει ονομαστεί από την αρχαιότητα *in medias res*, που σημαίνει (στα λατινικά) «από την μέση των πραγμάτων/της ιστορίας».

---

14. Σε πόσα μέρη διαιρείται η Οδύσσεια;

Πέρα από τον επίσημο (εξωτερικό) χωρισμό σε ραψωδίες, μπορούμε να χωρίσουμε την Οδύσσεια και σε τρία μεγάλα μέρη, με βάση τα γεγονότα και τα πρόσωπα που κυριαρχούν: α) «Τηλεμάχεια» (ραψωδίες α-δ), β) «Νόστος» (ραψωδίες ε-ν στ. 209), και γ) «Μνηστηροφονία» (ραψωδίες ν 210-ω).

